

УДК 658.018.2“313”:330.342.172“738”

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

О. І. Маслак

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, 39600, м. Кременчук, Україна. E-mail: oimaslak@yandex.ru

Визначена дефініція «стратегічна стійкість підприємства» в умовах нестабільного ринкового середовища; удосконалено вже існуючі методики оцінювання стратегічної стійкості; розвинуті теоретичні положення щодо забезпечення стратегічної стійкості підприємства як основного чинника успішного розвитку, прогнозовані зміни компонентів стратегічної стійкості підприємства з урахуванням ризику її втрати. Запропоновано та обґрунтовано науковий підхід до вибору стратегічних напрямків забезпечення стійкості підприємства з урахуванням рівня нестабільності ринкової кон'юнктури, який сприяє своєчасній реакції підприємства на негативні зовнішні фактори та допомагає прийняти обумовлені стратегічні рішення стосовно ефективного розвитку підприємства залежно від рівня нестабільності ринкового середовища і рівня його стратегічної стійкості.

Ключові слова: стратегічна стійкість підприємства, нестабільне ринкове середовище, забезпечення стратегічної стійкості підприємства, оцінювання стратегічної стійкості підприємства, ретроспективна компонента.

PROVISION OF STRATEGIC STABILITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE INSTABILITY EXTERNAL ENVIRONMENT

O. I. Maslak

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
vul. Pershotravneva 20, 39600, Kremenchuk, Ukraine. E-mail: oimaslak@yandex.ru

Certainly definition "strategic firmness of enterprise" in the conditions of unstable market environment; already existent methodologies of evaluation of strategic firmness are improved; the developed theoretical positions are in relation to providing of strategic firmness of enterprise as basic factor of successful development, predicted change component of the strategic stability of the enterprise including risk of loss, is proposed and proved a scientific approach to the selection of strategic areas to ensure sustainability of the enterprise, taking into account the level of volatility in market conditions, which facilitates timely response on negative external factors and helps to make strategic decisions due relatively efficient development of the enterprise depending on the level of instability of the market environment and its level of strategic stability.

Key words: strategic firmness of enterprise, unstable market environment, providing of strategic firmness of enterprise, evaluation of strategic firmness of enterprise, retrospective component.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ

О. И. Маслак

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, 39600, г. Кременчуг, Украина. E-mail: oimaslak@yandex.ru

Охарактеризовано понятие «стратегическая устойчивость предприятия» в условиях нестабильной рыночной среды, усовершенствованы существующие методики оценки стратегической устойчивости; рассмотрены теоретические основы обеспечения стратегической устойчивости предприятия как основного фактора успешного развития, спрогнозированы изменения компонентов стратегической устойчивости предприятия с учётом риска её потери. Предложено и обосновано научный подход к выбору стратегических направлений обеспечения устойчивости предприятия с учётом уровня нестабильности рыночной конъюнктуры, который способствует своевременной реакции предприятия на негативные внешние факторы и помогает принять обоснованные стратегические решения по поводу эффективного развития предприятия в зависимости от уровня нестабильности рыночной среды и уровня его стратегической устойчивости.

Ключевые слова: стратегическая устойчивость предприятия, нестабильная рыночная среда, обеспечение стратегической устойчивости предприятия, оценка стратегической устойчивости предприятия, ретроспективная компонента.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Соціально-економічний розвиток України характеризується загостренням кризових явищ в усіх сферах суспільно-політичного життя країни, які чинять деструктивний вплив на стійкий розвиток підприємств. Вітчизняні підприємства провадять діяльність в умовах посилення нестабільності зовнішнього середовища, що зумовлено непослідовністю реалізації зовнішньої та внутрішньої економічної політики з боку держави; недостатньою результативністю вітчизняного

сектору наукових досліджень і розробок; відсутністю ефективних економічних стимулів до оновлення суб'єктами господарювання основних фондів і здійснення інвестицій у розвиток стратегічного потенціалу; низькою ефективністю прийняття управлінських рішень щодо забезпечення стійкого розвитку підприємств у довгостроковій перспективі.

Значний здобуток у дослідження стратегічної стійкості підприємств внесли зарубіжні вчені І. Ансофф, Т. Барнс, Т. Дейвенпорт, У. Кінг, Р. Кантер,

Р.М. Качалов, Г.Б. Клейнер, Р. Керр, Д. Кліланд, М. Мак-Дональд, Г. Мінцберг, М. Олсон, М. Оулд, М. Портер, Дж. Пайн, І. Пригожин, Дж. Сталкер, А. Стрікланд, В.Л. Тамбовцев, А. Томпсон, А. Чандлер, Д. Шендел і ін.

Разом із тим, аналіз наявних теоретичних здобутків виявив недостатність розробок щодо науково-методичного забезпечення стратегічної стійкості підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища. Саме це зумовило потребу у розробленні концептуальних засад забезпечення стратегічної стійкості підприємств, опрацювання методичних положень оцінювання стратегічної стійкості та визначення напрямів її досягнення з урахуванням соціально-економічних реалій.

Метою статті є дослідження та розроблення теоретичних і науково-методичних положень, практичних рекомендацій щодо забезпечення стратегічної стійкості машинобудівного підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Стратегічна стійкість підприємства передбачає здатність підприємства досягати місії та поставлених стратегічних цілей за постійного дестабілізуючого впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ, зберігаючи свою цілісність і гармонійний розвиток. Забезпечення стратегічної стійкості підприємства передбачає збалансованість та стійкість всіх підсистем підприємства – виробничої, фінансової, маркетингової, кадрової, інвестиційної, управлінської.

Можна стверджувати, що рівень досягнення стратегічних цілей як можливість забезпечення стійкості повинен оцінюватися за критеріями, представленими складними інтегральними показниками.

Необхідною процедурою розрахунку інтегрального показника є попереднє нормування (стандартизація) відібраних показників, яке забезпечує порівнянність і співставність сформованої інформаційної бази. З ряду існуючих формул щодо визначення нормованих показників найбільш оптимальними є ті, що побудовані на основі відхилень ($x_{ij} - x_{imin}$) і стандартизовані варіаційним розмахом ($x_{max} - x_{min}$).

Таблиця 1 – Дані для розрахунку інтегрального показника стратегічної стійкості ВАТ «Кредмаш»

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Інтегральний показник фінансової підсистеми	0,43	0,59	0,57	0,6	0,4	0,5
Інтегральний показник виробничої підсистеми	0,1	0,5	0,6	0,85	0,22	0,35
Інтегральний показник кадрової підсистеми	0,34	0,54	0,68	0,68	0,5	0,5
Інтегральний показник маркетингової підсистеми	0,46	0,37	0,59	0,51	0,2	0,67
Інтегральний показник управлінської підсистеми	0,5	0,5	0,74	1	0,25	0,65

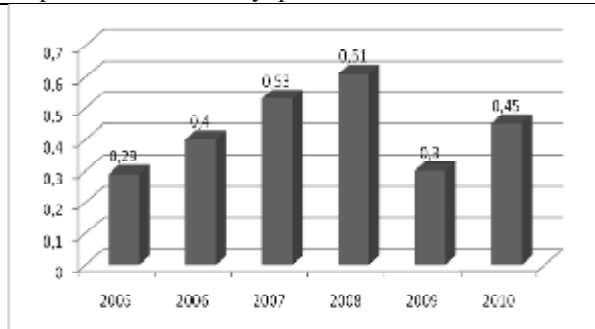

Рисунок 1 – Динаміка стратегічної стійкості ВАТ «Кредмаш» 2005–2010 рр.

Виходячи з цього, нормування кількісних характеристик показників підсистем стратегічної стійкості здійснюється за формулою:

$$y_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{imin}}{x_{imax} - x_{imin}}, \quad (1)$$

де y_{ij} – нормований i -й показник в j -ій сукупності; x_{ij} – значення i -го показника в j -ій сукупності; x_{imin} – мінімальне значення i -го показника; x_{imax} – максимальне значення i -го показника.

Після визначення нормованих показників необхідно розрахувати загальну величину ознаки, яка розраховується як сума нормованих показників відповідної підсистеми за певний період.

Інтегральний показник підсистем за середньою величиною ознаки визначається як середнє значення показників відповідного блоку за визначений календарний період:

$$I_{сер} = \frac{\sum U_j}{n}, \quad (2)$$

де n – кількість показників певної групи показників.

Оскільки вважається, що всі прийняті до розрахунку показники підсистем є однаково впливовими на інтегральний показник стратегічної стійкості, то загальний інтегральний показник визначається як середній показник інтегральних показників за середньою величиною ознаки всіх підсистем:

$$I_j = \frac{\sum I_{сер}}{n}, \quad (3)$$

де $I_{сер}$ – інтегральний показник за середньою величиною ознаки; n – кількість груп показників, що характеризують систему управління фінансовими ресурсами підприємства.

Значення підсистем, необхідних для визначення рівня стратегічної стійкості, наведено в табл. 1. На основі інтегральних показників даних підсистем визначено рівень стратегічної стійкості – стабільний, прийнятний, нестійкий та кризовий (табл. 2) та простежено її динаміку (рис. 1).

При цьому стійкість підсистем оцінюється за допомогою відповідних індикаторів та показників, визначених та обґрунтованих на основі опрацювання великого масиву економіко-статистичних даних.

Методика оцінювання ризику втрати стратегічної стійкості передбачає розрахунок інтегрального показника ризику втрати стратегічної стійкості підприємства.

Для розрахунку інтегрального показника ризику втрати стратегічної стійкості підприємства використовувалися показники оцінювання стійкості підсистем, допустимий діапазон їх значень та відповідна

бальна шкала (від 0 до 3 балів):

$$R = e^P \times \sum_{i=1}^n B_i \times \omega_i, \quad (4)$$

де R – інтегральний показник ризику втрати стратегічної стійкості; $e^P \approx 2,72$ – неперове число; ω_i – вагомість i -ої підсистеми; B_i – бальне значення i -ої підсистеми.

$$\sum_{i=1}^n \omega_i = 1 \quad (5)$$

$$0 \leq P \leq 1, \quad (6)$$

де P – розрахований інтегральний показник рівня стратегічної стійкості.

Розрахований інтегральний показник оцінки ризику втрати стійкості є величиною, що характеризує умови невизначеності та конфліктності, іманентні процеси оцінювання стійкості функціонування підприємства. Отримані значення показника повинні бути інформативними, нести у собі економічний зміст, а тому визначимо зони ризику та розподілимо їх для інтерпретації результату. Так, аналогічно тому, як здійснювали поділ на рівні стійкості виділимо п'ять зон ризику: безризикова, стабільна, допустима, критична, катастрофічна.

Значення показника стійкості лежить в межах від 0 до 1, відповідно при $P=0$; $e^P=1$ при $P=1$, $e^P \approx 2,72$.

Враховуючи, що $\sum_{i=1}^n \omega_i = 1$, $B_i \in [0;3]$, то значення множника $\sum_{i=1}^n \omega_i \times B_i$ лежатиме в межах $[0;3]$. Градацію зон ризику встановлено шляхом поділу інтервалу на п'ять зон: катастрофічну $R \in [0,000; 1)$; критичну $R \in [1; 3,264)$; допустиму $R \in [3,264; 4,896)$; стабільну $R \in [4,896; 6,528)$; безризикову

$R \in [6,528; 8,160]$.

Графічну інтерпретацію результатів ретроспективного аналізу та прогнозування ризику втрати стратегічної стійкості ВАТ «Кредмаш» зображено на рис. 2.

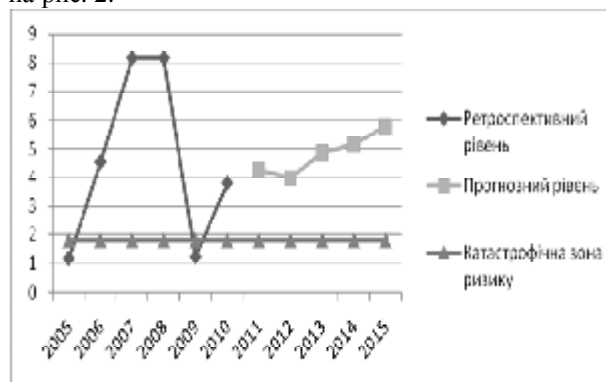

Рисунок 2 – Динаміка ретроспективного та прогнозного рівня втрати стратегічної стійкості ВАТ «Кредмаш»

На основі отриманих даних щодо прогнозного рівня ризику втрати та прогнозу власне рівня стратегічної стійкості визначено узагальнюючий показник стратегічної стійкості та охарактеризовано його значення.

Для визначення ефективності удосконалення методики здійснено порівняння рівня стратегічної стійкості до та після удосконалення (табл. 3).

Таблиця 2 – Рівень стратегічної стійкості ВАТ «Кредмаш» 2005-2010 рр.

Показник	Рівень стійкості				Значення показника					
	Стабільний	Прийнятний	Нестійкий	Кризовий	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Інтегральний показник стратегічної стійкості підприємства	0,5 – ∞	0,4 – 0,5	0,29 – 0,4	<0,29	0,29	0,42	0,53	0,61	0,3	0,45

Таблиця 3 – Порівняння рівня стратегічної стійкості до та після удосконалення методики

Рік	Рівень стратегічної стійкості:			
	без урахування ризику втрати		з урахуванням ризику втрати	
	Значення	Рівень	Значення	Рівень
2005	0,3	нестійкий	0,24	кризовий
2006	0,422	прийнятний	0,4	прийнятний
2007	0,635	стабільний	0,555	прийнятний
2008	0,731	стабільний	0,555	прийнятний
2009	0,31	нестійкий	0,25	кризовий
2010	0,471	прийнятний	0,3	нестійкий

На підставі проведеного дослідження запропоновано та обґрунтовано оцінку стратегічної стійкості на основі ретроспективної компоненти.

Ретроспективна компонента характеризує ретроспективну оцінку ефективності використання всіх ресурсів підприємства. Необхідність вивчення динаміки показників рентабельності ресурсів підприємства зумовлюється тим, що визначивши тенденцію їх зміни за попередні роки, можна відповідно визначити, що чекає на підприємство зараз і в майбутньому.

Для оцінки ретроспективної компоненти, як найважливішого індикатора стратегічної стійкості пропонується визначати: рентабельність виробництва, рентабельність продажу, рентабельність працівників, рентабельність необоротних активів, рентабельність інвестицій, рентабельність продукції.

Для визначення комплексного показника рентабельності, який власне і буде характеризувати ретроспективну компоненту пропонується використовувати метод відстаней, який базується на розрахунку близькості об'єктів за порівнюваними показни-

ками до об'єкта-еталона. Еталоном може бути середньостатистичний показник по галузі. У цьому випадку розрахунок комплексного показника ми пропонуємо здійснювати таким чином:

1. Середній показник рентабельності підприємства (\bar{X}_1):

$$\bar{X}_1 = \sum_{i=1}^n \frac{Рент.}_i, \quad (7)$$

де *Рент.* – рентабельність (виробництва, продукції, продажів, персоналу, необоротних активів, інвестицій); *n* – кількість показників.

2. Комплексний показник рентабельності ресурсів підприємства:

$$X_{\text{компл.}} = \left[\left(1 - \frac{R}{X_{\text{галузі}}} \right)^2 \right]^{1/2}, \quad (8)$$

де $X_{\text{галузі}}$ – середньостатистичний показник по промисловій галузі.

З метою визначення ефективності запропонованої методики здійснено порівняння отриманих результатів з попередніми розрахунками оцінки стратегічної стійкості (табл. 4).

В табл. 4 знаком (+) позначені рівні стійкості, які за обома методиками співпадають.

У ході аналізу було доведено, що впроваджена нами методика є ефективною, адже допомагає отримати більш точні результати оцінки та відображає реальний стан підприємства.

Таблиця 4 – Оцінка стратегічної стійкості до та після впровадження запропонованої методики

Роки	Значення стійкості за методикою Мохонько Г.А. [1]	Значення ретроспективної компоненти	Рівень стратегічної стійкості	
			За методикою Мохонько Г.А. [1]	За впровадженою методикою
2005	0,29	0,44	нестійкий	прийнятний
2006	0,42	0,1	прийнятний	нестійкий
2007	0,53	0,92	стабільний	динамічний
2008	0,61	0,65	стабільний	динамічний
2009	0,3	0,17	нестійкий(+)	нестійкий (+)
2010	0,45	0,33	прийнятний (+)	прийнятний (+)

На основі підтвердження ефективності запропонованої методики оцінки стратегічної стійкості запропоновано та обґрунтовано концепцію вибору стратегічних напрямів забезпечення стратегічної стійкості підприємства.

Наукова пропозиція полягає в розробленні матриці «стратегічна стійкість підприємства – нестабільність ринкового середовища», яка є інструментом вибору напрямів забезпечення стратегічної стійкості підприємства з урахуванням рівня нестабільності ринкового середовища.

Отже, дана методика дозволяє оптимізувати роботу підприємства та забезпечить проведення більш ефективного розрахунку стратегічної стійкості, прогнозування майбутнього стану підприємства і розробку загальної стратегії ВАТ «Кредмаш».

ВИСНОВКИ. Динамічні умови зовнішнього середовища створюють необхідність постійного моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємства. Головно увагу при цьому приділяють аналізу стратегічної стійкості та її забезпеченню, як основного фактора успішного розвитку підприємства.

Стратегічна стійкість є відображенням можливостей підприємства за рахунок взаємної оптимізації внутрішньої структури та зовнішніх зв'язків створювати, розвивати та зберігати тривалий час конкурентні переваги на ринку в умовах прискореного науково-технічного та технологічного прогресу з метою забезпечення успішного розвитку.

Дослідження науково-методичного та практичного матеріалу виявили ряд недоліків методики оцінки стратегічної стійкості аналізованого підприємства. Так, однією з найважливіших проблем є відсутність моніторингу ризиків і їх впливу на рівень стратегічної стійкості.

З метою удосконалення методики оцінки стратегічної стійкості пропонується розрахунок інтеграль-

ного показника рівня ризику її втрати та визначення впливу ризику на узагальнюючий показник стратегічної стійкості.

Переваги даної методики стратегічної стійкості обумовлені тим, що вона дозволяє проводити таку оцінку комплексно, об'єднувати багато різних за економічним змістом і вагомістю одиниць виміру факторів, виявити проблемні сфери виробничо-господарської діяльності ВАТ «Кредмаш».

Отримані результати оцінювання ризику втрати стратегічної стійкості засвідчили негативний вплив на загальний рівень стійкості та тим самим стали підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мохонько Г.А. Оцінювання економічної стійкості підприємств видавничо-поліграфічної галузі: критерії та показники // Економіка та держава: міжнародний науково-практичний журнал. – 2009. – № 2. – С.52–55.
2. Портер М. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. – К., 2006. – 387 с.

REFERENCES

1. Mokhonko G.A. Evaluation of economic firmness of enterprises of publishing-polydiene industry: criteria and indexes // Economy and state: international scientific-practical magazine. – 2009. – № 2. – P. 52–55 [in Ukrainian].
2. Porter M. Strategy of competition / Trans. from eng. – K.: ABD, 2006. – 387 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 14.04.2011.

Рекомендована до друку д.е.н., проф. Хоменком М.М